1.95
Ч

1490/-

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМ.М.П.ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

МИРОНОВА Світлана Петрівна

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГА-ДЕФЕКТОЛОГА ДО КОРЕКЦІЙНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З РОЗУМОВО ВІДСТАЛИМИ ДОШКІЛЬНИКАМИ

13.00.03 - спеціальна педагогіка

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київський педагогічний
інститут ім. О.М. Горького
БІБЛІОТЕКА

Київ - 1994

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова
100313489

Дисертація є рукопис.

Робота виконана в Українському державному педагогічному університеті ім. М.П.Драгоманова.

Науковий керівник – дійсний член АПН України,
доктор педагогічних наук,
професор
СИНЬОВ Віктор Миколайович

Офіційні опоненти – доктор педагогічних наук,
професор
БОНДАР Вітадій Іванович

кандидат педагогічних наук,
доцент
НАЗАРЕНКО Кіра Вікентієвна

Провідна установа: Слав"янський педагогічний інститут

Захист відбудеться "7" червня 1994 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 01.33.02 в Українському державному педагогічному університеті ім. М.П.Драгоманова /252030, м. Київ, вул. Пирогова, 9/.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Українського державного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова.

Автореферат розісланий "21" квітня 1994 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради СИНЬОВА Є.П.

значення має як особистість педагога, так і володіння ним професійними знаннями та вміннями, серед яких найважливіше місце посідають корекційні.

У спеціальній педагогіці проблема підготовки фахівців-дефектологів була предметом досліджень багатьох авторів /І.М.Бгажнокова, Г.В.Гуровець, С.Д.Забрамна, Н.Ф.Засенко, В.І.Бондар, І.Г.Єременко, М.З.Кот, Г.Г.Коренева, Ю.Г.Круглов, В.А.Лапшин, І.І.Левіна, Н.М.Назарова, Б.І.Селіверстов, С.М.Соколова, В.М.Синьов, К.І.Туджанова, В.Є.Турчинська, Л.І.Фомічова, О Д.Чекурда, С.Н.Шаховська та ін./.

Проте принципово важливі питання підготовки кваліфікованих педагогів - дефектологів з повною вищою освітою для спеціальних дошкільних закладів залишаються недослідженими. Так, немає науково обгрунтованої моделі сучасного спеціаліста - олігофренопедагога дошкільних закладів; відсутні дослідження специфічних компонентів його педагогічної діяльності в умовах роботи з розумово відсталими дітьми дошкільного віку; недостатньо вивчений вплив окремих навчальних дисциплін вузу на формування особистості майбутнього дефектолога. Потребують наукового аналізу критерії психолого-педагогічної готовності педагога-дефектолога до корекційно-виховної роботи у дитячому садку для розумово відсталих дітей.

Усе це підтверджує актуальність теми дослідження.

Мета дослідження - визначити систему педагогічних умов підвищення ефективності формування професійної готовності спеціалістів- олігофренопедагогів до корекційно-виховної роботи з розумово відсталими дошкільниками.

Об"єкт дослідження - процес вузівської підготовки спеціаліста-дефектолога.

Предмет дослідження - цільові, змістові, методичні та орга-

нізаційні аспекти формування готовності спеціаліста до корекційно-виховної роботи з розумово відсталими дошкільниками.

Гіпотеза: якість підготовки студентів до роботи з розумово відсталими дошкільниками може бути значно підвищена, якщо в цілісній структурі їх майбутньої педагогічної діяльності спеціально виділити специфічний компонент корекційної роботи, обґрунтувати його зміст і цілеспрямувати процес формування спеціаліста на творче оволодіння системою відповідних знань, умінь, навичок як основою освітніх та професійних програм вищої дефектологічної освіти.

Завдання дослідження:

- розробити показники визначення рівнів професійної готовності спеціалістів - дефектологів до роботи в спеціальних дошкільних закладах і з"ясувати стан вирішення проблеми в сучасній практиці;
- проаналізувати структуру педагогічної діяльності олігофренопедагога дошкільних закладів, обґрунтувати місце в ній корекційно-виховної роботи як специфічного компоненту професійної готовності спеціаліста-дефектолога;
- визначити систему змістових характеристик корекційно-виховної роботи з розумово відсталими дошкільниками і при створенні цілісної професіограми олігофренопедагога дошкільних закладів спеціально представити відповідні знання, вміння, навички, якості особистості як цільові орієнтири освітньо-професійної підготовки спеціаліста;
- удосконалити зміст, методику, організацію сполученої теоретичної та практичної підготовки спеціаліста-дефектолога, експериментально перевірити ефективність запропонованих умов вузівської роботи і виробити практичні рекомендації щодо її приведення у відповідність з вимогами сьогодення до системи вищої освіти України.

Методологічною основою дослідження є положення про відповідність освітньої діяльності соціальному замовленню, провідну роль педагога у формуванні особистості, теоретичні засади розробки професіограм /зокрема, педагогічної діяльності/, дефектологічна теорія корекційної роботи з аномальними дітьми. В процесі дослідження ми керувалися Законом України "Про освіту", Положенням Міністерства освіти України "Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах".

Для розв'язання визначених завдань і перевірки завбаченого припущення застосовувались такі методи дослідження: аналіз літературних джерел з питань теорії та технології корекційної роботи, загальної і спеціальної дошкільної психології та педагогіки, проблем вищої освіти; тривале спостереження за діяльністю олігофренопедагогів дошкільних закладів, практикою вузівської підготовки студентів; усне й письмове опитування; бесіди; узагальнення незалежних характеристик; моделювання; експеримент; методи математичної статистики; теоретичне узагальнення наявної наукової інформації та власних експериментальних даних і педагогічного досвіду.

Дослідження здійснювалось протягом 1989-1993 рр. Експериментальна робота проводилась на базі дефектологічних факультетів Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту та Київського державного педагогічного інституту, спеціальних дитячих садків міст Кам'янця-Подільського, Києва, Луцька, Одеси, Чернівців. Дослідженням було охоплено: 91 працівник спеціальних дитячих садків, 12 керівників відділів освіти та спеціальних дошкільних закладів, 210 студентів дефектологічних факультетів.

Наукова новизна дослідження полягає в аналізі цілісної багатокомпонентної структури професійної діяльності олігофренопедагогів спеціальних дошкільних закладів; розробленні системи специфічних професійних знань, умінь та навичок, необхідних для проведення

ранньої корекційної роботи з розумово відсталими дітьми; створенні професіограми як моделі олігофренопедагога дошкільних закладів; визначенні рівнів готовності до корекційно-виховної роботи та відповідних діагностичних показників; виявленні умов якісного формування у майбутніх спеціалістів готовності до корекційно-педагогічної діяльності у єдності таких компонентів цього процесу, як профвідбір, цілі, зміст /зокрема, на міжпредметних рівнях/, методика, організація, результати.

Теоретична значущість дослідження полягає у визначенні сутності і структури професійної діяльності олігофренопедагога дошкільних установ, в її корекційній спрямованості, систематизації корекційних компонентів фахової компетентності олігофренопедагога, а також в обґрунтуванні ролі професіограми як інструменту удосконалення системи підготовки спеціаліста-дефектолога у вищій школі.

Практичне значення дослідження полягає в суттєвих змінах змісту і методики вивчення курсу "Дошкільна олігофренопедагогіка" та споріднених спецкурсів; розробці змісту і методичних рекомендацій по формуванню у майбутніх спеціалістів системи корекційних знань і умінь, професійно значущих рис особистості у сполученному процесі їх теоретичної і практичної підготовки, а також засобами позааудиторної роботи, зокрема на основі орієнтації на розвиток творчої активності і самостійності студентів.

Результати і висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані з метою удосконалення існуючих і створення нових навчальних програм, посібників і підручників з дисциплін спеціалізації для дефектологічних факультетів педвузів. Дані аналізу стану досліджуваної проблеми, професіограма олігофренопедагога знайдуть застосування при розробленні структури та змісту програм багаторівневої підготовки спеціалістів дошкільного виховання розумово відсталих дітей. Урахування вимог професіограми забезпечує інтегратив-

ність спеціальних дисциплін між собою, із загальнопедагогічними, медико-біологічними, суспільними циклами, що сприятиме цілісності вузівської підготовки спеціалістів та підвищенню її ефективності, а також дозволяє сформувати в повному обсязі та на належному якісному рівні необхідні матеріали науково-методичного забезпечення навчального процесу по підготовці спеціаліста - олігофренопедагога дошкільних закладів у відповідності з "Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах України" /програми освітньої та професійної підготовки, структурно-логічні схеми, тести, завдання для самостійної роботи студентів тощо/.

На захист виносяться:

- професіограма олігофренопедагога дошкільних закладів, зокрема той її компонент, який стосується підготовки дефектолога до корекційно-виховної роботи;
- запропоновані шляхи формування готовності майбутніх спеціалістів до корекційно-виховної роботи з розумово відсталими дошкільниками.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювались і були схвалені на засіданні кафедр олігофренопедагогіки Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту ім.В.П.Затонського та Українського державного педагогічного університету ім.М.П.Драгоманова /1990-1993 р.р./; повідомлялись на звітних наукових конференціях Кам'янець-Подільського педагогічного інституту /1989-1993 рр./; на Українській науково-практичній конференції "Неперервна педагогічна освіта: проблеми та перспективи" /Кам'янець-Подільський, 1993 р./; Всеукраїнській науково-практичній конференції "Формування творчої особистості вчителя для національної школи" /Умань, 1993 р./; І Українській науковій конференції "Дефектологічна наука в Україні: досягнення,

пошуки, перспективи" /Київ, 1993 р./.

Матеріали дослідження відображені у 7-ми публікаціях.

Розроблені рекомендації впроваджуються у навчально-виховний процес дефектологічних факультетів педвузів України, практику роботи спеціальних дошкільних закладів, інститутів післядипломної освіти педагогічних працівників України.

Структура і обсяг роботи: Дисертація складається із вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури /287 назв/. Обсяг дисертації - 182 сторінки машинописного тексту, робота ілюстрована таблицями, схемами, графіками, даними математичних розрахунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі дано обґрунтування актуальності теми, визначені мета, об'єкт, предмет, гіпотеза, завдання та методи дослідження, показані його наукова новизна, теоретична й практична значущість, сформульовані положення, що виносяться на захист.

У першому розділі "Формування професійної готовності олігофренопедагога до корекційно-виховної роботи з розумово відсталими дошкільниками як педагогічна проблема" обґрунтована роль спеціальних дошкільних закладів у корекції розвитку розумово відсталої дитини; зроблений аналіз стану розробки проблеми формування особистості педагога та його професійної готовності в процесі неперервної педагогічної освіти. На основі результатів дослідження розкрито структуру професійної діяльності олігофренопедагога спеціальних дошкільних закладів, визначено роль та місце в цій структурі корекційної діяльності; зроблено аналіз практичного стану проблеми готовності випускників педвузів до роботи з розумово відсталими дітьми дошкільного віку.

В останні роки в Україні успішно розвивається мережа спеціальних дошкільних закладів, де виховуються діти з дефектами інтелек-

туального розвитку. Проте кількість цих установ недостатня - лише 2 проценти випускників спеціальних дитячих садків навчаються у допоміжних школах. Цей аналіз дозволяє зробити висновок про недостатність, а то й відсутність ранньої діагностики розумової відсталості та, відповідно, - раньої корекції інтелектуального дефекту, що значно ускладнює аномальний розвиток дітей. А це в свою чергу викликає труднощі в навчально-виховній роботі як масових дитячих садків і шкіл, так і корекційно-виховній роботі допоміжних шкіл, куди діти приходять вже із значними вторинними недоліками в розвитку.

Процес виховання і навчання у спеціальних закладах для аномальних дітей має корекційно-розвиваючу спрямованість. У дефектології є чимало психологічних та педагогічних досліджень, присвячених різним аспектам проблеми корекційної спрямованості навчання та виховання розумово відсталих дітей /В.Баудіш, В.І.Бондар, Л.С.Вавіна, Л.С.Виготський, Т.Н.Головіна, О.М.Граборов, І.А.Грошенков, Г.М.Дульнєв, І.Г.Єременко, Х.С.Замський, А.І.Капустін, В.І.Лубовський, В.О.Липа, Г.М.Мерсіянова, Н.Г.Морозова, М.С.Певзнер, М.М.Перова, В.Г.Петрова, Б.І.Пінський, Г.М.Плешканівська, С.Я.Рубінштейн, Е.Ф.Соботович, В.М.Синьов, Н.М.Стадненко, В.Е.Турчинська, Ж.І.Шиф та ін./. Ефективність корекційно-виховної роботи з розумово відсталими дітьми повністю залежить від педагогів-дефектологів, рівня їх професійної компетенції.

Зібрані нами дані свідчать про те, що серед педагогічного персоналу спеціальних дитячих садків України дефектологічну освіту мають лише 37 процентів працівників, а відповідну кваліфікацію - 17 процентів. Було проведене вибіркове вивчення деяких характеристик олігофренопедагогів спеціальних дитячих садків міст Кам'янця-Подільського, Києва, Луцька, Одеси, Чернівців /обстежено 91

особу/. В роботі наведено дані вивчення таких показників характеристики спеціалістів: стаж роботи /загальний та спеціальний/; освіта; мотиви вибору професії; почуття спеціалістів до розумово відсталих дітей; причини незадоволеності професією; труднощі в роботі та причини, що спонукають їх долати; оцінка якості спеціальної освіти; вимоги до знань, умінь, характерологічних особливостей, якими, на думку спеціалістів, повинен володіти олігофренопедагог.

Аналіз цих даних показує, що кваліфікаційний відбір спеціалістів не проводиться, а від вихователів не вимагають навіть вищої освіти - 33 проценти з них мають середню спеціальну освіту. У 50 процентів спитуваних ведучим мотивом вибору професії є бажання допомогти розумово відсталим дітям. Проте багато педагогів прийшли на роботу в спеціальні дошкільні заклади, не зовсім чітко розуміючи зміст своєї професійної діяльності, її специфіку /мотиви їх вибору наводяться в дослідженні/. Відповідно причинами труднощів у роботі респонденти називали: відсутність освіти - 56 процентів; недостатність знань спеціальних методик - 37 процентів і т.ін. 100 процентів опитаних вважають вузівську підготовку олігофренопедагогів дошкільних установ недосконалою. Особливо непідготовленими виявляються випускники до корекційної діяльності.

Використавши методику В.А.Ядова, ми виміряли загальний індекс та коефіцієнт задоволеності професією в спеціалістів /у дисертації описана методика, наведені таблиці, формули підрахунку/. Індекс задоволеності олігофренопедагогів зі спеціальною освітою - 0,77/за максимум прийнята I/; олігофренопедагогів без спеціальної освіти - 0,54. Порівняння індексів дозволяє зробити висновок, що спеціальна

дефектологічна підготовка суттєво впливає на формування ставлення до професії олігофренопедагога.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що проблема формування особистості педагога та його професійної готовності розроблялася багатьма дослідниками в загальній педагогіці /А.Д.Бондар, В.І.Бондар, Т.Ф.Бугайко, Ф.Н.Гоноболін, Г.Е.Жураковський, Н.В.Кузьміна, В.І.Логінова, Е.Н.Мітюров, О.Г.Мороз, Д.Ф.Ніколенко, Н.В.Олександров, В.О.Сластьонін, Л.Ф.Спірін, І.Ф.Харламов, Р.І.Хмелюк, Л.Ф,Чепіга, С.Х.Чавдаров, А.І.Щербаков, М.Д.Ярмаченко та ін./ та дефектології /О.М.Грабов, Г.М.Дульнєв, І.Г.Єременко, В.П.Кащенко, В.М.Синьов, В.А.Лапшин, В.І.Селіверстов, М.Н.Перова та ін./.

Особливої актуальності проблема набула в останні роки. У матеріалах наукових досліджень, виступах громадських діячів, державних документах мова йде не про вдосконалення існуючої системи народної освіти, а про створення зони випереджуючого розвитку для усієї країни, зони розвитку людей /С.У.Гончаренко, Ю.І.Мальований, Ю.Громико, В.Давидов, В.Лазарєв, В.Рубцов, П.М.Таланчук та ін./.

Система вищої освіти взагалі і педагогічної зокрема повинна керуватись міжнародними стандартами вищої освіти /В.Байбаков, В.Пархоменко, В.Хан та ін./; потрібно перебудувати структуру вищої освіти /В.Байбаков, В.Болюбаш, В.П.Гондюл, В.І.Луговий, А.Каспражак та ін./.

Актуальність цієї проблеми для дефектологічної науки була підтверджена на І-й Українській науковій конференції з питань дефектології /В.І.Бондар, А.І.Капустін, І.П.Колесник, С.П.Миронова, Т.П.Свиридюк, В.М.Синьов, Н.В.Тарасенко, В.Е.Турчинська та ін./. Існуюча структура дефектологічної освіти в Україні не забезпечує повністю спеціалістами всі типи навчально-виховних закладів. Особливо гострою є проблема підготовки олігофренопедагогів дошкіль-

них установ.

Вивчаючи контингент дефектологічних факультетів /Київського та Кам'янець-Подільського педвузів, всього - 210 ос./, ми з'ясували такі питання: стаж роботи до вступу у вуз;,мотиви вибору педагогічного вузу та дефектологічного факультету; стан профорієнтаційної роботи; знання особливостей розумово відсталих дітей та ставлення до них; уявлення про професію педагога, знання, якості особистості педагога-дефектолога; наявність педагогічних здібностей; труднощі в навчанні; задоволеність майбутньою професією; бажання працювати за спеціальністю.

Аналіз одержаних результатів, а також навчальних планів, програм, форм та методів навчання показав, що існуюча професійна підготовка олігофренопедагогів дошкільних закладів не заснована на системно-діяльному підході до аналізу педагогічної праці. Психолого-педагогічна підготовка не сприяє розвиткові інтересу студентів до майбутньої професії та недостатньо формує потребу знань та навчально-виховної практики, внаслідок чого студенти усвідомлюють не всю систему роботи олігофренопедагога в дошкільному закладі, а тільки окремі її аспекти.

У процесі професійно-педагогічної підготовки олігофренопедагога дошкільних закладів недійові міжпредметні зв'язки всіх рівнів. /внутрішньопредметні, міжциклові/. Тому студенти не мають повних уявлень про майбутню систему професійної діяльності і відповідно не оволодівають усіма її компонентами. Це пов'язано також і з відсутністю наукового вивчення структури та змісту професійної діяльності, від якої безпосередньо залежить система знань, умінь та навичок, необхідних для оволодіння майбутнім спеціалістам у процесі професійної підготовки.

На основі вивчення спеціальної літератури, зокрема, праць в

галузі дошкільної дефектології /Т.О.Власова, О.П.Гаврілушкіна, Г.М.Гусєва, С.А.Катаєва, Л.П.Носкова, Н.Г.Морозова, Н.Д.Соколова, О.А.Стребелєва і ін./, аналізу діяльності олігофренопедагога і документів про спеціальний дитячий садок була сформульована сутність професійної діяльності спеціалістів дошкільних закладів для розумово відсталих дітей. Вона складається із таких компонентів: I/ діагностична; 2/ орієнтаційно-прогностична; 3/ конструктивно- проектувальна; 4/ корекційна; 5/ організаційна; 6/ інформаційно-пояснювальна; 7/ комунікативно-стимулююча; 8/ аналітико-оцінювальна; 9/ дослідницько-творча.

В дисертації розкривається зміст і показується значення компонентів педагогічної діяльності, від якості яких в прямій залежності знаходиться психофізичний розвиток розумово відсталих дошкільників. Найважливішою серед них є корекційна робота, яка включає виправлення наявних недоліків розвитку психічних процесів та фізичних вад аномальної дитини, недопущення появи вторинних відхилень, цілеспрямоване педагогічно кероване формування особистості дитини у спілкуванні з іншими, та різних видах діяльності. Будучи тісно пов'язаною з усіма іншими компонентами педагогічної діяльності, корекційна робота вимагає багатьох специфічних вмінь, знання механізму їх дій, озброєння спеціальними технологіями тощо, тому цей вид діяльності виділений нами як окремий і головний.

Готуючи педагога-дефектолога як спеціаліста в галузі корекційної роботи, вищий навчальний заклад повинен навчити його володіти усіма компонентами майбутньої професійної діяльності. Ми вивчили рівень готовності студентів випускних курсів до педагогічної діяльності в спеціальних дошкільних установах. Експертами були залучені вузівські викладачі, працівники спеціальних закладів, де студенти проходили практику.

Наведемо показники рівня оволодіння студентами корекційною

діяльністю /детальне оцінювання інших компонентів відображено у дисертації/. Вивчення показало, що лише 2I процент студентів добре оволоділи вміннями корекційної діяльності, здатні переносити теоретичні знання у практичну роботу і коригувати недоліки розвитку розумово відсталих дошкільників. У більшості студентів - 48 процентів - корекційні вміння сформовані частково /як теоретично, так і практично/. 3I процент студентів зовсім не оволоділи корекційною діяльністю олігофренопедагога. Результати показують, що при відносно середньому рівні оволодіння загальною педагогічною діяльністю, студенти не володіють специфічними її компонентами. Вирішення цієї проблеми вимагає суттєвих змін у процесі вивчення спеціальних дисциплін у вузі.

Ми визначили, на яких рівнях готовності до професійної діяльності знаходяться майбутні спеціалісти. В основу оцінювання були покладені критерії, розроблені Л.Ф.Спіріним та М.Л.Фрумкіним в загальній педагогіці, які адаптовані нами стосовно спеціаліста-дефектолога. Високим рівнем розвитку професійних вмінь характеризується I0 процентів студентів; 38 процентів - відносяться до середнього рівня; 36 процентів - до низького рівня; I6 процентів - до вихідного рівня. Отже, студенти далеко не повною мірою готові до професійної діяльності олігофренопедагога.

У другому розділі "Шляхи формування готовності майбутнього спеціаліста до корекційної діяльності в спеціальному дитячому садку" подається розроблена професіограма як модель олігофренопедагога дошкільних закладів; накреслені шляхи профорієнтаційної роботи з абітурієнтами дефектологічного факультету; розкриваються можливості спеціальних теоретичних курсів, практичної підготовки, позааудиторної роботи у формуванні готовності студентів до корекційно-виховної діяльності; наводяться результати експериментальної

перевірки ефективності дослідження.

Проблема підготовки спеціалістів передбачає насамперед наукове обґрунтування соціальних, загальнокультурних вимог до особистості та діяльності педагога-дефектолога. Запропонована в дослідженні професіограма олігофренопедагога дошкільних закладів містить усі ці вимоги.

Першим розділом професіограми є "Характерологічні особливості що, визначають соціальну та професійно-педагогічну спрямованість особистості олігофренопедагога". Сюди увійшли такі компоненти: I/ соціальні потреби; 2/ риси характеру, які виражають соціальну та професійну спрямованість; 3/ риси характеру, які виражають ставлення до вихованців, до людей взагалі; 4/ інтелектуальні риси характеру; 5/ вольові риси характеру; 6/ емоційні риси характеру; 7/ професійні якості. Цей розділ є першим, оскільки у корекційно-виховній роботі першочергову роль відіграють не окремі засоби корекції та методичні прийоми, а особистість олігофренопедагога.

Другий розділ професіограми - "Професійні знання". Зміст цього розділу містить перелік загальнокультурних, педагогічних, психологічних, медико-біологічних та спеціальних дефектологічних знань, необхідних олігофренопедагогу для проведення результативної корекційно-виховної роботи з розумово відсталими дошкільниками.

"Професійні вміння" - третій розділ професіограми. У ньому згруповано та описано вміння, необхідні олігофренопедагогу, в залежності від компонентів його педагогічної діяльності. В розділі містяться як загальнопедагогічні, так і корекційні вміння. Спеціаліст-дефектолог повинен володіти загальнокорекційними вміннями /такими, як вміння прогнозувати корекційну роботу, передбачати її результат та ін./ і суто специфічними корекційними вміннями для того, щоб скоригувати недоліки психофізичного розвитку розумово

відсталих дошкільників, формувати їх особистість, запобігати виникненню вторинних ознак дефекту. Саме ці вміння і представлені найбільш детально у третьому розділі.

Виходячи із специфічності праці олігофренопедагога, змісту та відповідальності його діяльності, вважаємо, що існує ряд психологічних, анатомо-фізіологічних, санітарно-гігієнічних якостей та порушень, наявність яких у людини несумісна з педагогічною професією. Перелік цих якостей і порушень міститься в розділі "Протипоказання професії дошкільного олігофренопедагога".

П'ятий розділ професіограми має назву "Професійні шкідливості, супутні праці олігофренопедагога".

Професіограма повинна слугувати підвищенню рівня професійної майстерності спеціаліста. Тому шостим розділом виділено "Кваліфікаційні рівні".

Зміст професіограми висуває не тільки ряд вимог до студентів, а й певні вимоги до абітурієнтів. На основі вивчення досвіду профорієнтаційної роботи з абітурієнтами Київського, Полтавського педагогічних інститутів, дефектологічного факультету Московського пединституту, результатів досліджень, описаних у педагогічній літературі, аналізу заходів з профдіагностики претендентів на дефектологічний факультет Кам'янець-Подільського пединституту ми пропонуємо деякі прийоми профорієнтаційної роботи з абітурієнтами, які обрали спеціальність олігофренопедагога дошкільних закладів.

Зміст навчання у вузі повинен формуватися на основі аналізу знань, вмінь та навичок, необхідних спеціалісту для реалізації професійної діяльності. Оскільки професіограма містить цей аналіз, то у відповідності з нею і повинні складатись навчальні програми. Стосовно цієї вимоги у роботі подаються розроблені та апробовані зміни, доповнення до програм спеціальних теоретичних курсів, пока-

зані можливості міжпредметних взаємозв'язків у підготовці майбутніх дефектологів до корекційно-виховної роботи з розумово відсталими дошкільниками, розроблена тематика спецкурсів, спрямованих на поглиблення професійної підготовки дефектологів.

Ефективність підготовки залежить не тільки від змісту, а й від методів навчання. Вона зростає при застосуванні проблемних методів викладання. Це доведено дослідженням на прикладі здійснення проблемного навчання в курсі лекцій з дошкільної олігофренопедагогіки.

Одним із шляхів формування готовності майбутніх спеціалістів до професійної діяльності є науково-дослідницька робота студентів. У дисертації пропонується тематика доповідей, рефератів, курсових робіт, спрямована на спеціальність олігофренопедагога дошкільних закладів.

Відомо, що для вдійснення професійної діяльності лише теоретичних знань недостатньо. Закріплення теорії та вироблення професійних вмінь відбувається у таких формах навчально-виховного процесу, як практичні та лабораторні заняття, педагогічна практика, позааудиторна робота. В дослідженні розроблені та апробовані доповнення, зміни змісту програми лабораторно-практичних занять з дошкільної олігофренопедагогіки, а також методів роботи зі студентами. Виходячи з того, що основна мета практичної роботи з курсу дошкільної олігофренопедагогіки - закріплення знань та вироблення у студентів педагогічних та суто корекційних вмінь, в практичній роботі студентів були використані такі методи, як спостереження, експеримент, аналіз педагогічних ситуацій, проблемне та програмоване навчання, самостійне виконання елементів педагогічної діяльності. Зміст роботи відповідав професійній діяльності олігофренопедагога дошкільних закладів.

Навчання студентів за дослідною методикою показало, що вирішення проблемних питань і педагогічних ситуацій допомагає здійсненню міжпредметних зв'язків, активізації пізнавальної діяльності студентів, формуванню у них педагогічного мислення та творчого підходу до вирішення професійних завдань. Програмовані завдання дозволяють економити навчальний час і одночасно закріпити великий обсяг знань в нетрадиційних умовах. Поєднання індивідуальної роботи з подальшим колективним обговоренням дає можливість врахувати різний рівень знань студентів, формувати творчий індивідуальний стиль в роботі і в той же час розвивати аналітичні вміння. Виконання практичних завдань, в тому числі в умовах спеціального дитячого садка, сприяє більш глибокому вивченню дошкільників студентами та виробленню у них вмінь корекційної діяльності. Домашні завдання впорядковують самостійну роботу студентів, роблять її цілеспрямованою та індивідуальною, сприяють формуванню вмінь самоосвіти, необхідних в подальшій роботі. Неформальними є консультації, вони дозволяють викладачу глибше пізнати студента, формувати у нього індивідуально-творчий стиль.

Таким чином, аналіз результатів експериментального навчання показав, що розроблена нами методика сприяє закріпленню знань та виробленню професійних вмінь у майбутніх спеціалістів / у дисертації наводяться порівняльні показники оволодіння студентами контрольної і експериментальної груп знаннями та вміннями професійної діяльності за компонентами, результати контрольних робіт/. Зокрема, результати комплексної контрольної роботи з "Дошкільної олігофренопедагогіки", в ході якої студенти відповідали на теоретичні питання курсу та виконували ряд практичних і творчих завдань, представлені в таблиці I.

Таблиця № I

група	кількість осіб	оцінки "5"	"4"	"3"	"2"
експериментальна	58	22	30	6	-
контрольна	50	6	30	12	2

Безпосереднє оволодіння функціями спеціаліста найбільшою мірою можливе в процесі тривалої роботи студентів з дошкільниками в дитячому садку для розумово відсталих дітей, зокрема під час педагогічної практики. В процесі дослідження були розроблені завдання та зміст безвідривної педагогічної практики студентів у дошкільних закладах для дітей-дебілів, міститься аналіз підсумків цієї практики.

Важлива роль у професійному становленні майбутніх спеціалістів належить позааудиторній роботі. Практика проведеної нами позааудиторної роботи із студентами-дефектологами показує, що вона містить великі виховні резерви у формуванні професіоналізму майбутніх спеціалістів; їх морального та духовно-інтелектуального потенціалу; установки на творчу працю; готовності співвідносити власні можливості з вимогами професіограми.

Для перевірки результатів дослідницько-експериментальної роботи по формуванню професійної готовності майбутніх спеціалістів до корекційно-виховної роботи з розумово відсталими дошкільниками була застосована експертна оцінка знань та вмінь студентів експериментальної і контрольної груп. Результати оцінювання наведені у таблицях. Підсумковим було визначення рівнів готовності студентів до корекційно-виховної роботи з розумово відсталими дошкільниками. Показники представлені у таблиці 2.

Таблиця № 2

№п/п	Рівні готовності	Експертна оцінка		Самооцінка	
		експер.	контр.	експер.	контр.
I	високий	3I %	I0 %	23 %	30 %
2	середній	53 %	38 %	60 %	55 %
3	низький	I4 %	36 %	I5 %	9 %
4	вихідний	2 %	I6 %	2 %	6 %

Усі показники експериментальної групи значно вищі, ніж контрольної. Самооцінка студентів теж показова: в експериментальній групі майже співпадає з оцінкою експертів або занижена, у контрольній - надто завищена. Це свідчить про те, що студенти експериментальної групи свідомо та критично співвідносять свої знання, вміння з вимогами професіограми, у той час, як студенти контрольної групи роблять це дуже узагальнено, поверхово.

Ці показники підтверджують ефективність запропонованих шляхів формування готовності майбутнього спеціаліста до корекційної діяльності в спеціальному дитячому садку.

Досить важливим результатом нашої роботи є бажання 42 процентів студентів працювати саме у спеціальному дитячому садку /у контрольному дослідженні - I9 процентів/.

У загальних висновках підводяться підсумки дослідження.

Його результати підтвердили правомірність поставленої проблеми та вірогідність висунутої гіпотези і дозволяють сформулювати висновки та рекомендації щодо формування професійної готовності педагога-дефектолога до корекційно-виховної роботи з розумово відсталими дошкільниками.

I. Розроблена на основі визначення багатокомпонентної структури професійної діяльності дефектолога з розумово відсталими дітьми дошкільного віку професіограма відповідної спеціальності

/спеціалізації/ є необхідним і надійним інструментом, який має бути використаним для вирішення принципово важливих завдань формування професійної готовності спеціаліста з охопленням всіх ланок цього процесу: профвідбору, оптимізації теоретичного і практичного змісту освітньої та професійної підготовки і забезпечення її системності, спрямування методик та організаційних форм навчання і виховання на формування особистості спеціаліста, проміжного та підсумкового контролю якості його підготовки як результатів діяльності вищої школи.

2. Специфічним і першочергово важливим для дефектологічної освіти є виділення в структурі діяльності спеціаліста /і відповідно - в професіограмі/ такого компоненту, як корекційна робота, що включає виправлення за допомогою спеціальних технологій, методів і прийомів наявних недоліків розвитку дитини, запобігання виникненню вторинних ознак дефекту, педагогічно кероване формування особистості аномальної дитини в різних видах діяльності та у спілкуванні з іншими тощо. Оволодіння знаннями, вміннями, навичками, особистісними якостями, необхідними дефектологу для ефективного здійснення корекційно-виховної роботи набуває особливого значення у підготовці спеціалістів з дошкільної олігофренопедагогіки з урахуванням важливості ранньої діагностики дефекту і відповідної системи психолого-педагогічних впливів на розвиток аномальної дитини.

3. В процесі дослідження підтверджена на новому змістовому матеріалі підготовки спеціалістів з дошкільної олігофренопедагогіки продуктивність таких педагогічних ідей, як розвиваючий потенціал проблемного навчання, аналізу конкретних педагогічних ситуацій та розв'язання практичних завдань; ефективність впливу на якість знань студентів та контролю їх підготовки програмованого навчання, тестових завдань; забезпечення системності знань

та умінь на основі міжпредметних зв'язків дисциплін спеціалізації та фундаментальної підготовки; збільшення питомої ваги самостійної навчальної діяльності студентів /особливо, творчого характеру/, органічного сполучення теоретичної та практичної підготовки; цілеспрямування аудиторної та позааудиторної роботи на формування професійних особистісних якостей спеціаліста-дефектолога /зокрема, таких рис особистості, як дійовість інтересів та схильності до майбутньої спеціальності, бажання бути корисним аномальній дитині у її соціалізації, терпимість та наполегливість, чутливість, емпатія, інформативність, креативність тощо/.

Оскільки наше дослідження процесу формування професійної готовності педагога-дефектолога до корекційно-виховної роботи з розумово відсталими дошкільниками є одним з перших у цьому напрямку, то, цілком природно, що ми не висвітлили всіх аспектів даної проблеми. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення таких аспектів, як діагностика профпридатності абітурієнтів та урахування її результатів у навчально-виховному процесі; розвиток професійної спрямованості у вузівському навчанні; формування індивідуально-творчого стилю роботи у кожного студента; спрямування загального курсу "Педагогічна майстерність" на спеціальність олігофренопедагога дошкільних закладів; розроблення критеріїв поетапної перевірки готовності студентів до майбутньої професійної діяльності. Особливо актуальним є розроблення змісту багаторівневої освіти спеціалістів дошкільного виховання розумово відсталих дітей з забезпеченням наступності всіх ланок професійної підготовки.

Основні положення дисертації викладені у публікаціях автора:

I. Вивчення особистості учня //Методичні рекомендації для педагогів, які працюють з молодшими школярами.- Хмельницький, 1989.- 58 с. - У співавторстві.

2. Методичні рекомендації по організації педагогічної практики студентів 2 курсу дефектологічного відділення в допоміжній школі.- Кам'янець-Подільський, 1990.- 18 с.- У співавторстві.

3. Підвищення якості загальнопедагогічної підготовки вчителя допоміжної школи // Тези доповідей 42 звітної наукової конференції кафедр інституту за 1989-1990 рр.- Кам'янець-Подільський, 1991.- С.64.

4. Практичний стан проблеми готовності випускників педвузів до роботи з розумово відсталими дітьми дошкільного віку //Неперервна педагогічна освіта: проблеми та перспективи.- Тези доповідей Української науково-практичної конференції.- Кам'янець-Подільський, 1993.- С.255-256.

5. До питання профорієнтаційної роботи з школярами // Формування творчої особистості вчителя для оновлюваної національної школи.- Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції.- ч.І.- Умань, 1993.- С.26-27.

6. Аналіз структури професійної діяльності олігофренопедагога спеціальних дошкільних установ //Тези доповідей 43 звітної наукової конференції кафедр інституту за 1991-1992 рр. - Кам'янець-Подільський, 1993.- С.65-67.

7. Професіограма як модель сучасного олігофренопедагога // Матеріали І Української дефектологічної конференції.- Київ, 1994. /У друці/.

Підписано до друку 15.04.1994р.Об.1,2.Формат 60х84 1/16.
Друк офсетний.Тир.100.Зам.202.Безплатно.
ДОД УДПУ ім.Драгоманова.Київ,Пирогова,9.

ик.

го совершенствования, в част-
э линию в построении учебного
ı как в отношении знаний, уме-
іщего развития младших школь-
ıдмета.

ку научно обоснованной систе-
эспитания у детей любви и бе-
э внимания уделить самостоя-
ıии знаниями, умениями и навы-